

SUUR MÜÜDIKONVERENTS TARTUS

24.–26. septembrini 2007 toimus Tartu Kirjanduse Majas Eesti Võrdleva Kirjandusteaduse Assotsiatsiooni (EVKA) 7. rahvusvaheline konverents „Suurte kultuuriliste ja kirjanduslike müütide saatus tänapäeval”. Ettekandeid oli ligi nelikümmend, konverentsi tööpäevad olid pikad ja tihedad. Konverentsi töökeel oli peamiselt inglise keel, erandiks vaid üks saksakeelne sektsioon.

Esimese konverentsipäeva õhtul toimus osavõtjate vastuvõtt Tartu Ülikooli Ajaloomuuseumi valges saalis. Seal samas esitleti EVKA rahvusvahelise ajakirja *Interlitteraria* järjekordset, juba 12. numbrit, milles sisalduvate artiklite autoritest esines nii mõnigi ka konverentsil, näiteks Caroline De Wagter (Brüsseli Université Libre), Liisa Saariluoma (Turu Ülikool), Rein Veidemann ja Aigi Heero (Tallinna Ülikool), Jüri Talvet ja Lauri Pilter (Tartu Ülikool).

25. septembri õhtul esitleti Tartu Kirjanduse Majas teost, mille tähtsust eesti kultuurile ei saa kuidagi alahinnata: Juhan Liivi luule kakskeelset valikkogu „Meel paremat ei kannata” („The Mind Would Bear No Better”) Jüri Talveti ja Harvey L. Hixi ühistõlkes. See ei ole nende viljaka koostöö esimene tulemus – käesoleval aastal ilmus Tartu Ülikooli Kirjastuselt ka Hixi luule valikkogu „Kindel kui linnulend”, tõlki-jaks Jüri Talvet. Õhtu esimeses pooles lugeski Harvey L. Hix oma luulet nii sellest kui ka USA-s peatselt ilmuvast uuest luulekogust nimega „God Bless”, mille tekstid on kokku pandud George W. Bushi kõnede tsitaatidest. Õhtu teises osas esitasid Talvet ja Hix Juhan

Liivi luulet eesti ja inglise keeles. Lootkem, et Liivi luule leiab nüüdsest peale tee nii mõnegi eesti keelt mittevaldava lugeja südamesse.

Konverentsi teema – müüdid, nende saatus ning käsitlused tänapäeval – tiivustas mõttearendusi laial skaalal alates teoreetilistest arutlustest müütide olemuse üle, nende käsitlustest tänapäeva kirjanduses, filmikunstis ja teatris kuni rahvusliku eneseteadvuse ja iseseisvuse vankrite ette rakendamiseni.

Avaettekande pidas Liisa Saariluoma, kes arutles müüdi ja modernsuse opositsiooni üle. Saariluoma arvates on see vastasseis üsna suhteline ja tegelikult ei erinegi müüt (ja müütiline mõtlemine) oluliselt modernsuse ratsionaalsest mõtteviisist, vaid pigem täiendab seda. Modernsus on lihtsalt loonud oma müüdi modernsest inimesest kui indiviidist. Tuues näitena kuulsamaid modernismi kirjanduslikke kangelasi (nt Faust, Don Juan, Robinson Crusoe), arvas Saariluoma, et olles (üldjuhul) antikangelased, võivad nad küll mässata oma ühiskonna vastu, kuid on müütilised tegelased sellegipoolest. Märkimisväärne on see, et kuna modernses kirjanduses on müütidele samapalju lähenemisviise, kui palju on indiviide, ei saa need kangelased enam kõikidele üheseks eeskujuks olla. Müüt lihtsalt ei paku tänapäeval enam mudelit, mida igaüks võiks universaalselt rakendada.

Modernsuse teemat puudutas oma ettekandes „Don Juan, linn ja modernsus” ka Jüri Talvet, arutledes selle üle, kuidas Tirso de Molina draamast „Sevilla pilkaja ja kivist külaline” sündinud

Don Juani müüt hakkas alates Molière'i „Don Juanist” levima sootuks uutes käsitlustes, kuigi viimases aimub ometi mõistuslik-demütologiseeriv alge. Talveti väitel vajavad suured müüdid enda ümber n-ö hämartsooni, nad saavad eksisteerida vaid valguse ja varju vahel. Samuti rääkis ta, et tavaliselt on suurte müütide tegevuspaik konkreetne ajalooline koht (seda võib näha ka tänapäeva käsitlustes, näiteks James Joyce'i „Ulyssese” tegevus kulgeb äärmiselt konkreetses Dublinis). Tirso de Molina draamas oli linnal, Seville, võtmeline funktsioon, Molière'i käsitluses jääb linn kui sündmuskoht tagaplaanile.

Ka Angelika Stefanova (Bulgaaria Teaduste Akadeemia) rääkis oma ettekandes „Don Juani müüt kaasaegses Bulgaaria draamas ja teatris” nimetatud müüdi „langusest” tänapäevastes käsitlustes, tehes seda Bulgaaria näitekirjaniku Georgui Gospodinovi näidendi „D. J.” näitel. See teos on tõlgitud juba mitmesse (sh vene, prantsuse jm) keelde ja lavastatud väljaspool kodumaad. Nii nagu müütiline Don Juan, kes ei suutnud leppida valitsevate sotsiaalsete reeglite ega normidega ning mässas nende vastu, ei leia ka Gospodinovi D. J. kohta tänapäeva ühiskonnas, kuid seda põhjusel, et piire ei ole enam praktiliselt olemas.

Teatrist ja draamast oli juttu veel mitmes ettekandes. Tanel Lepsoo (TÜ) osutas oma ettekande alguses mütoloogia kirjanduslikule iseloomule: näiteks ei ole kreeka müüdid „meie omad”, me tutvume nendega kindlate autorite (nt Homerose) kaudu. Klassikalised müüdid mõjutavad meid nii kooliõpikute kui ka nende lugude kaudu, mida me jutustame üksteisele võib-olla iga päev, teadmatagi, kust need pärinevad. Lepsoo ettekande teine pool keskendus prantsuse kaasaegse näitekirjaniku Didier-Georges Gabily näidendi „Gibiers du temps” analüüsile. Gabily arvates ei ole müütidel enam kohta praeguses

lääne ühiskonnas, mis ignoreerib kõike temast endast väljapoole jäävat. Kuid ometi ei tähenda see, et müüdid oleksid surnud, nad on lihtsalt marginaliseeritud. Selles näidendis keerab autor klassikaliste müütide kanglaste elu ja tegevuse pea peale ja tõestab seeläbi oma väidet, et müüdid ja nende kanglased ei ole surnud, vaid on kohanenud meie maailmaga. Lepsoo sõnul ei kanna näidend endas esmajoones ideoloogilist sõnumit, vaid võimaldab vaatajal tegevlaste mõttemaailma piiluda, mistõttu lavastus muutub polüfooniliseks (nagu seda on ka meie „hea uus ilm”).

Caroline De Wagter rääkis multikultuurse unistuse demütologiseerimisest kahes näidendis (Anna Deavere Smithi „Twilight: Los Angeles, 1992” ja Andrew Moodie „Riots”). Mõlemad näitekirjanikud pärinevad multietnilisest ühiskonnast: Anna Deavere Smith on afroameeriklane ja Andrew Moodie afrokanadalane. Mõlemad teosed on niinimetatud dokumentaaldraamad, mis põhinevad tõestisündinul: vähemusrahvuste politseivastasel mässul Los Angeleses ja Torontos. Mässud vallandas Los Angeleses toimunud afroameeriklase peksmine politsei poolt („Twilight: Los Angeles” koosneb koguni täpsetest tsitaatidest, mis pärinevad intervjuudest asjaosalistega). Näidendid kompavad etniliste piiride ja mitmetahuliste identiteetide teemat, paljastades ühtlasi rahvuslikke müüte. A. Deavere Smithi näidend demütologiseerib Ameerika võtislubadusi võrdsuse eetosest, ning sama efekt on A. Moodie teosel, mis dekonstrueerib Kanada multikultuursuse müüti. Need näidendid ei kahtle mitte ainult ameerikalikkuse või kanadalikkuse tabamatus olemuses. Nad mõtestavad uuesti rahvuslike müütide keerukust tänapäeva Ameerikas ja Kanadas ning teisteski multietnilistes ühiskondades.

Rahvusliku eneseteadvuse ja müütide seostest rääkisid veel nii mõnedki

esinejad. Tõlketeaduse professori Sonia Bravo Utrera (Las Palmase Ülikool) ettekande teemaks oli kuuba-ameerika eksiilkirjandus selle erinevates väljendusvõimalustes. Keskendudes dihhotoomiatele, nagu territoorium ja rahvus, eksiil ja emigratsioon, ükskeelsus ja kakskeelsus, püstitas Bravo Utrera küsimuse: kuidas luua paguluses nii, et rahvuslik identiteet säiliks? Siin on keskne just keeleküsimus, sest kuuba-ameerika autorid kirjutavad oma teosed enamjaolt inglise keeles. Hiljem tõlgitakse need hispaania keelde – veider paradoks juurte ja keelte vahel.

Ana Martinoska (Makedoonia Cyrili ja Methodiuse Ülikool) kõneles müüdist ja folkloorist makedoonia nüüdiskirjanduses. Martinoska sõnul on viimase paari aastakümne poliitilised muutused toonud kaasa muudatused ka rahvuslikus, sotsiaalses, ajaloolises ja kultuurisfääris, mistõttu on asutud oma identiteeti (taas)looma. Eriti on esile kerkinud müüt kuningas Markost (Osmani impeeriumi vastu võidelnud ajalooline tegelane XIV sajandist). Selle põhjal on loodud kaks uut teost: Blaže Koneski „Laulutsükkel kuningas Markost” ja Slobodan Mickoviči romaan „Kuningas Marko”, mis on lugejate seas ülipopulaarne.

Ühiskondlike muudatuste ja rahvuslike müütide (taas)esilekerkimise seost näeb ju Eestiski. Seda teemat puudutasid oma ettekannetes mitmed eesti esinejad. Nii rääkis Marin Laak (EKM) Kreutzwaldi „Kalevipojast” kui müütide allikast, Rutt Hinrikus (EKM) aga valge laeva kujundist meie kultuuri loos.

Jeanne Elisabeth Glesener (Luxembourgi Ülikool) kõneles juurte ja kodu mütologiseerimisest tänapäeva eksiilkirjanduses, tuues näiteid peamiselt Salman Rushdie loomingust. Glesener väitis, et praegustes sotsiokultuurilistes ja poliitilistes diskursustes on kodu ja juured muutunud sageli esinevateks võtmesõnadeks. Kuigi migrantide olu-

korda kirjeldatakse tihti epiteetidega *kodutu, kuuluvustundeta, väljajuurtud* jne, tundub, et sõnade *kodu* ja *juured* tähendus on muutunud: igatsus nende järele on pagulaskirjanduses küll endiselt hoomatav, kuid kodu ei ole enam kergesti taasleitav paradiis. Mitmete kirjanike jaoks on see saanud märksa keerulisema tähenduse: kodu on ruum, mida luuakse ja kujundatakse kirjutamisega. Kodu ei ole enam enesestmõistetavus, vaid seda tuleb luua ja konstrueerida ning seega on kodu ise saanud müüdiks.

Mitmes ettekandes vaeti müüte moodsas luules. Sabine Coelsch-Foisner (Salzburgi Ülikool) kõneles postmodernistlikust suurte narratiivide lagundamisest XX sajandi teise poole briti naisluuletajate loomingus. Tuues näiteid Stevie Smithi, Phoebe Heskethi, Jenny Josephi, Deborah Randalli ja Carol Ann Duffi luulest, vaatles Coelsch-Foisner müütide käsitlemist naise perspektiivist, mis võimaldab värsket lähenemist. Nii võib näiteks Phoebe Heskethi luulest lugeda, et patulangemine oli vaid suur arusaamatus, Jenny Joseph aga esitab lääne suuri müüte naise pilgu läbi, näidates meeskangelasi hoopis uues valguses. Nende luuletajate loomingu mõtestamiseks peab Sabine Coelsch-Foisner oluliseks märksõnu, nagu *karnevalilik lagundamine* ja *maskeraad*.

Harvey L. Hixi (Wyomingi Ülikool) teemaks oli samuti tänapäeva luuletaja käsitus müüdist. Ta keskendus Pariisis elava ameerika poeedi Alice Notley poeemile „The Descent of Alette” (1996), mis tõukub laskumise müüdist, ühest keskseimast teemast kirjanduses läbi aegade (nähtav nii Dante „Põrgus”, Homeroose „Odüsseias” kui ka kristlikus mütoloogias). Kasutades süžee ja tegelase mõisteid, nii nagu neid käsitles Aristoteles, väitis Hix, et Notley teoses on Alette'i laskumine nii rännak (süžee-na) kui ka metamorfoos (tegelasena).

Hannu K. Riikonen (Helsingi Ülikool) võrdles mõningaid Homerose „Odüsseia” tõlkeid, vaadeldes ühe katkendi „rännakut” eri tõlgetes. Homerose kreekakeelse teksti tõlkis renessansiajastul ladina keelde Andreas Divus, keda Riikonen iseloomustas kui raskepärast ja „hämarat” teadlast. Divuse tõlge on sõnasõnaline ning järgib rangelt ka ridade järjestust. Just sellest tekstist tõlkis katkendi inglise keelde Ezra Pound. Poundi tõlkest jõudis Homerose tekst omakorda soome keelde, tõlkijaks Börje Oinas (pseudonüüm, mille taga peitub kaks tõlkijat, Henri

Broms ja Matti Liinamaa). Riikonen arutles, mis saab tekstist, kui see läbib nii mitu „vahepeatust” eri keeltes ja eri ajastutes, leides, et ka igavavõitu ja monotoonne tõlge võib olla inspireeriv nii ajas kui ka (teksti)ruumis.

Ülaltoodu on vaid murdosa kõlanud ettekannetest ja arutlustest. Neist kõigist saab lähemalt ja täpsemalt lugeda 2008. aastal ilmuvast Interlitteraria 13. numbrist, mis koosnebki müüditemaalise konverentsi ettekannetest.

EVELIN BANHARD